

MUHAMMED el-KÂİM

- └ MUHAMMED el-KÂİM
(bk. MEHDÎ el-MUNTAZAR).
- └ MUHAMMED b. KALAVUN
(محمد بن قلاون)
Ebû'l-Meâlî el-Melikü'n-Nâsîr Nâsırüddîn Muhammed b. Kalâvûn
(ö. 741/1341)
- └ Memlük sultani
(1293-1294, 1299-1309,
1310-1341).

Muharrem 684'te (Mart 1285) Kahire'de Kal'atülcebâl'de doğdu. Memlük Sultanı el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddin Kalavun'un oğludur. Ağabeyi el-Melikü'l-Eşref Halîl b. Kalavun'un 693 yılı Muharreminde (Aralık 1293) öldürülmesi üzerine Zeynüddin Ketboğa el-Mansûr'un liderliğindeki kumandanların desteğiyle sekiz yaşında tahta çıkarıldı ve devlet yönetiminde yeni görev dağılımı yapıldı. Zeynüddin Ketboğa nâib-i saltanat, Alemüddin Sencer eş-Şücâî vezir, Rükneddin Baybars el-Mansûr ed-devâdâr'ı'l-kebîr tayin edildi. Ancak Alemüddin Sencer'in Ketboğa'yı bertaraf ederek iktidara tek başına sahip olmak istemesi siyasi krize yol açtı. Alemüddin, desteğini aldığı Burciye ve Sultâniyye Memlükleri'ni Ketboğa aleyhine kuşkirtti. Buna karşılık Alemüddin'in askerlerinden bir kısmı Ketboğa'ya katıldı. Vezirle nâib-i saltanat arasındaki mücadele Vezir Alemüddin Sencer'in öldürülmesiyle sonuçlandı. Sultan Muhammed bu olaydan sonra Ketboğa'nın nüfuzu altına girdi. Ardından Ketboğa, el-Melikü'l-Eşref Halîl'i katleden kumandanlardan biri olan Hüsâmeddin Lâçin'in teşvikiyle, kumandanlar ve devlet adamlarından ülkeyi idare etmekten âciz olan bir çocuğun yerine kendisini sultan ilân etmelerini istedi. Teklifi kabul edilen Ketboğa halife ve el-Melikü'l-Âdil unvanıyla hükümdar ilân edildi (Muharrem 694 / Aralık 1294). Muhammed b. Kalavun annesiyile birlikte Kal'atülcebâl'de hapseldi.

Ülkede kitlik, veba salgını gibi sıkıntıların yaşadığı bir dönemde Gâzân Han'ın İslâmiyet'i kabul etmesi dolayısıyla kaçip Sultan Ketboğa'ya sıhanın 10.000'den fazla putperest Moğol'un Mısır'da iskân edilmesi ve birçoğunun önemli görevlere getirilmesi yüzünden bir süre sonra sultana karşı muhalefat hareketi ortaya çıktı. Hareketin liderliğini Ketboğa tarafından nâib-i saltanat tayin edilen Hüsâmeddin Lâçin üstlendi. Hüsâmeddin kumandanların

desteğiyle Ketboğa'yı bertaraf etmeye karar verdi. Durumu öğrendiğinde Filistin'de bulunan Ketboğa Dîmaşk'a kaçtı. Hüsâmeddin Lâçin, el-Melikü'l-Mansûr unvanıyla sultan ilân edildi (18 Muharrem 696 / 16 Kasım 1296).

Hüsâmeddin Lâçin'in "er-ravku'l-Hüsâmî" diye bilinen arazi tahririyle emirlerin arazilerini sınırlandırıp gelirlerini azaltma girişimi ve nâib-i saltanat olarak tayin ettiği Mengü Timur'un diğer emirler üzerindeki tahakkümü yüzünden başlayan muhalefat sonunda Hüsâmeddin Lâçin ve Mengü Timur öldürüldü (11 Rebîülâhir 698 / 16 Ocak 1299). Emirler, o sırada Kerek'te bulunan Muhammed b. Kalavun'u ikinci defa tahta çıkarmaya karar verdiler ve kendisini Kahire'ye çağırıp sultan ilân ettiler (Cemâîyelevvel 698 / Şubat 1299). Emîr Seyfeddin Sellâr nâib-i saltanat, Emîr Baybars el-Çâşnigîr üstâdüddâr (üstâdâr) oldu.

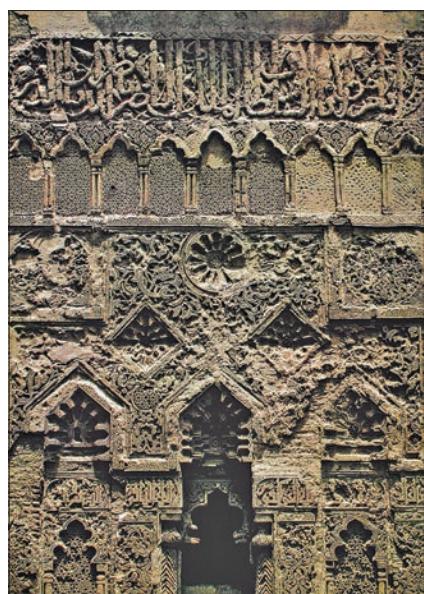
Muhammed b. Kalavun'un ikinci hükümdarlığı döneminde İlhanlı Hükümdarı Gâzân Han, kendisine sığınan Memlük emirlerinin teşvikiley Memlüklere karşı Moğollar'ın düşmanca tavrını devam etti. Sonunda Moğollar'ın üzerine sefere çıkışması kararlaştırıldı. 698 Zilhiccesinde (Eylül 1299) Kahire'den ayrılan Muhammed b. Kalavun, Gazze'ye vardığı sırada bazı emirlerin Ketboğa'yı tekrar tahta çıkarmak istediklerini ve kendisine suikast hazırlığı içinde olduğunu öğrendi. Komplonun engellenmesinden sonra sefere devam eden sultan Hama-Humus arasında bir mevkide Moğol kuvvetleriyle karşılaştı ve meydana gelen bu savaşta yenildi (27 Rebîülevvel 699 / 22 Aralık 1299). Gâzân Han Humus'u alarak Dîmaşk üzerine yürüdü; kumandanlarından Kıpçak 10 Rebîülâhir 699'da (4 Ocak 1300) Dîmaşk'a girdiye de şehrin iç kaleyi alınamadı. Gâzân Han tekrar döneceğini söyleyip Suriye'den ayrıldı. Muhammed b. Kalavun, Mısır'da Gâzân Han'a karşı yeni bir sefer için hazırlıklarını tamamlayarak Suriye'ye hareket etti. Gâzân Han'ın Suriye'de birraktığı Kıpçak ile haberleşip onu kendi saflarına katılmaya çağrırdı. Kıpçak'ın Memlük saflarına geçmesiyle Dîmaşk'ta hutbe 100 günlük bir aradan sonra yeniden Muhammed b. Kalavun adına okunmaya başlandı.

Sultan, Memlüklər için tehlîke oluşturan Dâviyye (Templier) şövalyeleri üzerine sevkettiği donanmayla Ervâd (Ruâd, Arados) adasını fethetti, böylece sahillerdeki fetih harekâtı tamamlanmış oldu (Muharrem 702 / Eylül 1302). Suriye'yi yeni-

den istilâ hareketine giren Moğollar'la Tedmür civarında cereyan eden savaş Memlüklər'in zaferiyle sonuçlandı (Şâban 702 / Nisan 1303). Moğollar bu yenilginin intikamını almak için hemen yeni bir sefere çıktılar. Memlük ordusu, Mercisuffer yakınılarında Şekhab mevkiinde üç gün devam eden savaşta İlhanlı ordusunu tekrar bozguna uğrattı (4 Ramazan 702 / 22 Nisan 1303). Gâzân Han'ın yerine geçen kardeşi Olcaytu, Memlüklər'in Altın Orda hanı ile ittifak yapmasından çekinerek Muhammed b. Kalavun'a barış teklifinde bulundu, ancak bir sonuç alamadı. Bunun üzerine papaya, İngiltere ve Fransa kralına elçiler gönderip kendisine yardımcı olmalarını istediyse de beklediği yardımı alamadı. Olcaytu ile mücadele halinde olan Memlüklər'e ödemekte oldukları vergiyi kesen Ermeniler üzerlerine kuvet sevkedilince barış isteyip vergilerini ödeyeceklerini bildirdiler.

Emîr Sellâr ve Baybars el-Çâşnigîr'in tahakkümünden bunalan Sultan Muhammed, 708 yılı Ramazan ayında (Şubat 1309) hacca gitmek üzere Kahire'den ayrılaceğini ilân etti. Bir süre sonra yola çıkip Kerek'e vardığında maiyetindeki emirlere saltanatı bıraktığını bildirdi, Kahire'deki emirlere de mektup göndererek arasından birini sultan seçmelerini istedi. Bunun üzerine Baybars el-Çâşnigîr, el-Melikü'l-Muzaffer unvanıyla sultan ilân

Muhammed b. Kalavun'un Kahire'de inşa ettirdiği medresenin minaresinden bir detay

edildi (23 Şevval 708 / 5 Nisan 1309). Ancak kısa bir süre sonra emîrlerin büyük bir kısmı Muhammed b. Kalavun'dan yana tavr aldı, bazı emîrlerle askerler grupları halinde o sırada Dımaşk'ta bulunan Muhammed b. Kalavun'un saflarına katıldı. Endişeye kapılan Baybars el-Çâşnîğür emîrlerini toplayıp fikirlerini sordu. Emîrler, Muhammed b. Kalavun'dan af dileyip sultanatı tekrar kendisine devretmesini söylediler. Baybars, Muhammed b. Kalavun'a bir elçi göndererek sultanatı kendisine bıraklığını bildirdi. Böylece üçüncü defa tahta çıkan Muhammed b. Kalavun (2 Şevval 709 / 5 Mart 1310) ilk iş olarak Baybars ve Sellâr'ı bertaraf edip nâibliklere güvendiği adamlarını tayin etti.

Moğolların Suriye'ye yeni bir sefer düzenlemesi üzerine sultan Şevval 712'de (Şubat 1313) Kahire'den yola çıktı. Yolda Moğolların Rahbe kuşatmasına son verip geri çekildiklerini öğrenince Hicaz'a yenebildi. hac farîzasını ifa ettikten sonra Kahire'ye döndü (Safer 713 / Haziran 1313). Sultan Muhammed 715'te (1315) Ermeniler'in hâkimiyetindeki Malatya'yı savaş yoluyla ele geçirdi. Ertesi yıl vergilerini ödemeyen Nûbe halkına karşı asker sevketti. Müslüman olan bir Nûbelî'nin idaresindeki ordu Nûbe'de iktidarı ele geçirdiye de çok geçmeden öldürdü. Olcaytu'dan sonra İlhanlı tahtına geçen Ebû Saïd Bahadır Han, Muhammed b. Kalavun'a barış teklifinde bulundu. Taraflar arasında İlhanlı hâkimiyetindeki topraklarda yaşayan müslümanlara hac iznini de kapsayan bir barış antlaşması imzalandı (723/1323).

Sultanatının son yıllarda Muhammed b. Kalavun ile Halife Müstekfî-Billâh'ın arası açıldı. 736 (1336) yılında halife tutuklandı; halkla ve devlet adamlarıyla görüşmesi yasaklandı. Ardından Küs'a sürgüne gönderildi (737/1337). Sultan Muhammed, Müstekfî-Billâh'ın ölümü üzerine veliahdi Ahmed'i değil aynı aileden İbrâhim'i Vâsîk-Billâh lakabıyla halife ilân etti. Ancak ölümünden kısa bir süre önce Ahmed'in Hâkim-Biemrillâh lakabıyla halife ilân edilmesine izin verdi.

Muhammed b. Kalavun 21 Zilhicce 741'de (7 Haziran 1341) vefat etti. Sultan bu üçüncü sultanat döneminde yönetimde hâkim olmayı başarmış, Memlükler'in büyük devletler arasında yer almاسını sağlamış, Ebû Saïd Bahadır Han ile barış yaparak İlhanlı tehdidine son vermiştir. Ayrıca Resülîler, Hafṣîler, Merînîler, Delhi Sultanlığı, Bizans İmparatorluğu, Fransa Krallığı, Habeşistan Krallığı, Bulgar Çarlığı ve

Aragon Krallığı'yla iyi ilişkiler kurmuştur. Cömertliği ve kurnazlığıyla tanınan Muhammed b. Kalavun'un iyi vasıfları yanında insanlara karşı güvensizlik, intikam hırsı ve paraya düşkünlük gibi kötü vasıfları da vardı. Âlimlere değer verirdi. Taķiyuddin İbn Teymiyye, Alâeddin Konevî, Hatîb el-Kazvînî ve tarihçi Ebû'l-Fidâ onun saygı duyduğu şahsiyetlerdedi. Sultan Kudüs'e su getirtmiş, zirâf faaliyetlere önem vermiş, İskenderiye'de el-Hâlcû'n-Nâsîrî denilen kanalı kazdırılmış, su kanallarını onartmış, haksız yere alınan vergileri iptal etmiştir. İmar faaliyetleriyle de ilgilenmiş; Mısır, Suriye ve Filistin'de çok sayıda cami, medrese, tekke, köprü, sarayı, han, hamam ve saray yaptırmıştır. Kahire'deki el-Medresetü'n-Nâsîriye ve el-Câmi'u'n-Nâsîrî onun devrinde yapılan önemli mimari eserler arasında zikredilebilir.

BİLGİYOGRAFYA :

İbnü'd-Devâdârî, *ed-Dürرî'l-fâhir fi sîretî'l-Meliki'n-Nâsîrî* (nşr. H. R. Roemer), Kahire 1379/1960; Zeynûddin İbnü'l-Verdî, *Tetimmetü'l-Muhtaşarî aħbârî'l-beşer*, Kahire 1285, II, 242, 256; Yusufî, *Nuzhetü'n-nâzîr fi sîretî'l-Meliki'n-Nâsîrî* (nşr. Ahmed Hutayt), Beyrut 1406/1986; Safedî, *el-Vâfi*, IX, 370; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIV, 3, 7 vd., 14-16, 18, 21, 24-26, 47 vd., 52, 56, 73, 135, 158; İbn Habîb el-Halebî, *Tezkiretü'n-nebîh fi eyyâmi'l-Manşûr ve benîh* (nşr. Muhammed Muhammed Emîn), Kahire 1982; Makrîzî, *es-Sûlûk* (Ziyâde), I/3, s. 794, 805, 806, 819, 822, 829, 856, 877-878, 883, 898; II/1, s. 70, 841 vd.; II/2, s. 537; a.mlf., *el-Hîṭâṭ*, Kahire 1324, II, 239; İbn Taġriberdî, *en-Nûcûmûz-zâhire*, VIII, 41, 63 vd., 67, 99, 240 vd.; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, Kahire 1389/1966, IV, 261-262; Süyûtî, *Hüsnu'l-muħâdâra*, Kahire 1321, II, 83; İbn İyâs, *Beda'i'u'z-zühûr*, Kahire 1301, I, 150 vd.; Ali Paşa Mübârek, *el-Hîṭâṭu'l-Teufîkiyye*, Kahire 1969, s. 92-101; Mekki Şubeyke, *es-Sûdân 'abre'l-kurûn*, Kahire 1964, s. 36-37; Hayât Nâsîr el-Hâccî, *es-Sultân en-Nâsîr Muhammed b. Kalâvûn ve Nîzâmû'l-vaḳf fi 'âdih*, Küveyt 1983; Şemseddin eş-Sûcâî, *Târiħu'l-Meliki'n-Nâsîr Muhammed b. Kalâvûn es-Şâlihi ve evlâdîh* (nşr. ve trc. B. Schäfer), Wiesbaden 1985; R. Irwin, *The Middle East in the Middle Ages, The Early Mamluk Sultanate 1250-1382*, Carbondale 1986, s. 105-124; İsmail Yiğit, *Siyâsi-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Târihi: Memlükler*, İstanbul 1991, s. 65-81; A. Levanoni, *A Turning Point in Mamluk History: The Third Reign of al-Nâsîr Muhammed ibn Qalâwûn (1310-1341)*, Leiden 1995; M. Abdülazîz Merzûk, *en-Nâsîr Muhammed b. Kalâvûn*, Kahire, ts.; R. Amitai-Preiss, *Mongols and Mamluks*, New-York 1995, bk. indeks; D. Behrens-Abouseif, "al-Nâsîr Muhammed and al-Aşraf Qâytbây-Patrons of Urbanism", *Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Mamluk Eras* (nşr. U. Vermeulen - D. de Smet), Leuven 1995, s. 267-284; P. M. Holt, "an-Nâsîr Muhammed b. Qalâwûn (684-741/1285-1341), his Ancestry, Kindred and Affinity", a.e., s. 313-323; a.mlf., "Qalâwûn's Treaty with the Latin

Kingdom (682/1283), Negotiation and Abrogation", a.e., s. 325-334; a.mlf., "al-Nâsîr", *EP* (Ing.), VII, 991-992; U. Vermeulen, "Some Remarks on a Rescript of an-Nâsîr Muhammad b. Qalâ'ün on the Abolition of Taxes and the Nuşayris (Mamlaka of Tripoli, 717/1317)", *Orientalia Loveniensia Periodica*, I, Leuven 1970, s. 195-201; Ahmet Ali Bayhan, "Mısır'daki Türk Kültür Varlığından Örnekler: Kahire/Nâsîr Muhammet b. Kalavun Camii", *Güzel Sanatlar Ensütüsü Dergisi*, sy. 7, Erzurum 2001, s. 23-36.

 KÂSIM ABDUH KÂSIM

MUHAMMED b. KÂSIM es-SEKAFÎ

(محمد بن قاسم الشفعي)

Muhammed b. Kâsim b. Muhammed
b. el-Hakem b. Ebî Akil es-Sekâfi
(ö. 96/715)

Sind'i fetheden Emevi kumandanı.

72 (691-92) yılında Basra'da doğdu. Babası Kâsim b. Muhammed, Haccâc b. Yûsuf es-Sekâfi'nin Basra valisi ve akrabası idi. Henüz genç yaşta Haccâc tarafından Fars bölgesinin merkezi Şiraz'daki öncü kuvvetlerinin başına getirilen Muhammed, daha sonra Sind'in fethine memur edildi. Haccâc 91 (710) yılında Sind Racası Dâhir'in üzerine, Mekrân'daki müslümanlara ve müslüman ticaret gemilerine düşmanca tavr takınması ve Mekrân Valisi Saïd b. Eslem'i öldürenleri koruması sebepleriyle Ubeydullah b. Nebhân ve Büdeyl b. Tahfe el-Beceli'yi göndermiş, ancak yapılan savaşlarda her ikisi de şehid düştü. Muhammed'in emrine 60 milyon dirhem ve 6000 kişilik bir ordu ve ren Haccâc, Şiraz'da karargâh kurup diğer birliklerin ilhâkını beklemesini söyledi. Muhammed, ordunun her türlü ihtiyacını karşıladıktan sonra erzak ve teczizatı, mancınıkları ve yeni gelen takviye birliklerini gemilerle Deybül'e gönderip arkasından orduyla Mekrân'a doğru yola çıktı. Mekrân'a varmasının (92/711) ardından Kannezbûr ve Ermâil'i fethetti; daha sonra da kendisine katılan müstakbel Sind valisi Muhammed b. Hârûn'un ordusuyla birlikte Ermâil'den Deybül'e gidip şehri kuşattı. Aynı günlerde, gemilerle yolladığı mancınık ve askerler de ilâmania ulaşarak kuşatmaya katıldılar. Üç ay süren kuşatmanın sonunda müslümanlar tarafından Hindistan'da ilk defa kullanılan mancınıkla ünlü kulenin yıkılmasıyla şehir düştü (93/712). Muhammed emniyeti sağladıkten sonra Deybül'de bir cami yaptırdı ve merkezden gönderilen 4000 kişiyi burada iskân edip Sind'deki diğer şehirlere yollandı; Nîrûn, Sivîstan